

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ТИЗИМИ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЭЛЕКТРОН МЕХАНИЗМИ

Суюнова Дилфуза Дилмурод кизи

Олий бизнес мактаби таянч докторанти

Аннотация. Мақолада Рақамли корпоратив бошқарувни жорий этишнинг илгор хориж ривожланган мамлакатлар тажрибасини тадқиқи, бу бўйича соҳа олимларининг қарашлари тахлили, Ривожланаётган мамлакатларда рақамли иқтисодиёт улуши бўйича тахлиллар кенг маълумотлар орқали ёритилган.

Калит сўзлар: Рақамли корпоратив, «электрон ҳукумат», кузатув, абстракт-мантиқий фикрлаш, тизимли таҳлил, таққослаш, электрон механизм.

Annotation. The article is a study of the experience of advanced foreign developed countries of the introduction of the rakamli corporate framework, on which the views of Soha scientists are based, and on the share of rakamli ICT in developing countries, taxli are covered through extensive data.

Keywords: Digital corporate, "e-government", surveillance, abstract-logical thinking, systematic analysis, comparison, electronic mechanism.

Мамлакатимизда рақамли корпоратив бошқарувни жорий этиш иқтисодиётни ривожлантиришга давлат сиёсати даражасида аҳамият қаратилиб, бу борада жумладан «электрон ҳукумат» тизимини ривожлантириш борасида кенг қамровли чора-тадбирлар амалга оширилди. Янги Ўзбекистон тараққиёти стратегияси Давлат дастурида «... электрон ҳукумат тизимини ривожлантириш, электрон давлат хизматларининг улушини амалдаги 54 фоиздан 100 фоизга етказиш ...» каби вазифалар белгиланган. Мазкур вазифаларнинг илмий таъминотини амалга оширишда, жумладан давлат хизматларини марказлаштирилган тартибда электрон шаклга ўтказишга оид услубий йўриқнома ҳамда кўрсатмаларни ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш, тизимни тартибга солишда жараён иштирокчиларининг ваколати ва мақомини эътиборга олган ҳолда вазифаларни рационал тақсимлаш ҳамда ягона идентификация ва ахборот хавфсизлиги кабиларни комплекс қамраб олган ҳолда электрон ҳукумат тизимининг тўлақонли функционал архитектурасини такомиллаштириш бўйича илмий-тадқиқотлар кўламини янада кенгайтириш мақсадга мувофиқ.

Шу боис ҳам Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги ПФ-6079 сонли ««Рақамли Ўзбекистон—2030» стратегиясини тасдиқланди. 2020 йил 28 апрелдаги ПҚ-4699 сонли «Рақамли иқтисодиёт ва электрон ҳукуматни кенг

жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”²⁸ги, ва 2021 йил 17 февралдаги ПҚ-4996 сонли “Сунъий интеллект технологияларини жадал жорий этиш учун шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари²⁹, Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси Давлат дастурида³⁰ (2022-2026 йиллар) ҳамда ушбу соҳага оид бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда мазкур диссертация маълум даражада хизмат қилади.

Рақамли корпоратив бошқарувни жорий этишнинг илғор хориж ривожланган мамлакатлар тажрибасини тадқиқ қилганимизда бу борада Ўзбекистон олимлари орасида етук олим Д. Суёновни алоҳида таъкидлаш мумкин. Олим томонидан Корпоратив бошқарувнинг стратегик жиҳатларива ижобий томонларини жорий қилишнинг назарий ва услубий асослари³¹, шунингдек, компаниялар бошқарувига рақамли технологияларни жорий этишнинг иқтисодий самарадорлиги³² рақамли технологияларнинг банклар фаолиятига таъсири³³ бўйича тадқиқотлар олиб борган. Шунингдек, мазкур йўналишда А.Қодиржанов, А.Кенжабав³⁴ ларнинг ҳам тадқиқотларини келтиришимиз мумкин.

Ривожланаётган мамлакатларда рақамли иқтисодиёт улуши ҳар йили 15-25 фоизга ўсиб боришини таъкидлаш лозим³⁵, шунинг учун иқтисодий тизимларни рақамлаштириш жараёнларига мослаштириш бўйича макбул чораларни излаш илмий тадқиқотларнинг муҳим йўналиши ҳисобланади.

"Рақамли иқтисодиёт" атамасининг замонавий тушунчаси 1995 йилда америкалик олим Н. Негропonte³⁶ тадқиқотлари туфайли илмий муомалага кирди, у биринчи навбатда ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) ривожланиши билан боғланди. Ушбу нуктаи назар АКТнинг жамият иқтисодий ҳаётини рақамлаштиришга таъсирининг умумий тушунчасини акс эттиради ва технологик омилни ўрганилаётган ҳодисанинг кўринишини белгилайдиган асосий ҳал қилувчи омил сифатида тавсифлайди.

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 05.10.2020 йилдаги ПФ-6079-сон “Рақамли Ўзбекистон — 2030” стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони қабул қилинди.

²⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 17 февралдаги ПҚ-4996-сон қарори

³⁰ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон Фармони

³¹ Suyunov D.X.: Theoretical principles of improving the modern corporate control system in joint stock companies. International journal of economic perspectives, 16, 11, 90-97, 2022.

³² Суёнов Дилмурод Холмурадович: Акциядорлик жамиятларида замонавий корпоратив назорат тизимини жорий этишни такомиллаштиришнинг илмий-назарий асослари. Boshqaruv va etika qoidalari onlayn ilmiy jurnali, 3, 2, 433-441, 2023.

³³ Д.Х. Суёнов. Давлат иштирокидаги акциядорлик жамиятларида илғор хорижий тажриба асосида корпоратив бошқарувни такомиллаштириш. Uzbek Scholar Journal 26, 39-44. 2024

³⁴ Суёнов Д., Рўзиев А., Кенжабаев А.: Электрон тижорат. “BROK CLASS SERVIS” МЧЖ босмахонасида чоп қилинган. Дарслик. 2023 йил. 356 бет.

³⁵ Бухт Р., Хикс Р. Определение, концепция и измерение цифровой экономики // Вестник международных организаций. 2018, Т. 13. № 2. С. 143-172.

³⁶ Negroponte N. Being Digital. N. Y.: Knopf, 1995. P.243.

Ракамли технологияларни ривожлантириш кўлами ва уларни жамиятнинг иктисодий ҳаётига татбиқ этиш тўғрисида McKinsey Глобал институти олимлари ҳам ракамлаштиришга олиб келадиган ўзгаришларнинг туб моҳияти ва аҳамиятига ишора қиладилар³⁷. Саноат инкилоби 4.0 томонидан вужудга келган ҳодисаларнинг моҳиятини тушуниш, гарчи у энг умумлаштирилган хусусиятга эга бўлса-да, ижтимоий-иктисодий ва бошқа соҳаларда содир бўлаётган ўзгаришлар кўлами хусусиятини белгилашга имкон беради. Жамият тараккиёти иктисодий тизимларнинг нафакат макроиктисодий ва микроиктисодий даражада, балки глобал микёсда ривожланиш жараёнини белгилаб берди.

Ушбу ҳолат аксарият жаҳон кучларининг иктисодий сиёсати доирасида амалга оширилган турли стратегик давлат дастурларини яратишга асос бўлди. Қуйидаги дастурларни мисол сифатида келтириш мумкин: Ракамли Иктисодиёт (АҚШ), Интернет Иктисодиёт (Хитой), Индустрије 4.0 (Германия), Ракамли Иктисодиёт (Россия)³⁸ ва бошқалар.

Ракамли иктисодиёт атамасини ўрганишга ягона ёндошув мавжуд эмас.

Ракамли иктисодиётни қуйи тизим, тизимли иктисодиётнинг ишлаши ва ривожланишининг электрон механизми сифатида кўриб чиқиш мумкин³⁹, шунингдек, ахборот-коммуникация технологияларига асосланган такрор ишлаб чиқариш жараёни доирасида иктисодий муносабатларни акс эттирувчи моделни ифодалайди. Ракамли иктисодиётни қуйи тизим сифатида намоиш этишнинг юқоридаги концепциясини тўлдириб, таҳлил қилинган бизнеснинг модели доирасида ишлайдиган компаниялар томонидан намоиш этиладиган иктисодиётнинг бир қисмини кўриб чиққан Р.Бух ва Р.Хикснинг⁴⁰ ракамли маҳсулотлар ёки хизматларга асосланган фикрларини келтириш мақсадга мувофиқдир. Бундан ташқари, бундай товарларни ишлаб чиқариш жараёнининг ўзи ракамли технологиялар билан боғлиқ. Ушбу ёндашувда ракамлаштириш жараёнларини таҳлил қилиш ва уларнинг бошқарувнинг микроиктисодий даражасига таъсири ҳақида гап кетади.

Хулоса ўрнида таъкидлашимиз жоизки ушбу таъриф ўрганилаётган ҳодисани тизимли равишда идрок этишини билдиради, аммо жамият тараккиёти жараёнида пайдо бўладиган ва ўзгариб турадиган муносабатларнинг бутун мажмуасини умумий маънода белгилаш ва тақдим этиш мақсадга мувофиқрок бўларди.

³⁷ . Boden M., Cagnin C., Carabias V., Haegeman K. Facing the future: time for the EU to meet global challenges // European Commission Joint Research Centre Institute for Prospective Technological Studies European Union, 2010. P. 44.

³⁸ Ўша жойда

³⁹ Косолапова М. В., Свободин В. А. Методологические вопросы системно-цифровой экономики: взаимосвязь системной и цифровой экономик // Мягкие измерения и вычисления. 2019. № 6. С.13-19.

⁴⁰ Бухт Р., Хикс Р. Определение, концепция и измерение цифровой экономики // Вестник международных организаций. 2018, Т. 13. № 2. С. 143-172.

REFERENCES:

1. Suyunova D.D. Corporate in joint stock companies ways to use digital technologies to improve management. European Journal of Research Development and Sustainability (EJRDS), Available Online at: <https://www.scholarzest.com> Vol. 4 No 09. September 2023 ISSN:2660-5570.
2. Суюнова Д.Д. Корпоратив бошқарувнинг самарадорлигини оширишда рақамли технологиялардан фойдаланиш масаласига илмий қарашлар. Иқтисодий тарққиёт ва таҳлил илмий электрон журнали, 2024 йил 31 июль. <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/1472/1379>.
3. Суюнова Д.Д. Рақамли технологиялардан фойдаланиш асосида корпоратив бошқарувнинг самарадорлигини ошириш масаласига илмий ёндашув. (Рақамли иқтисодиёт шароитида бизнес ва тадбиркорликни ривожлантиришнинг долзарб муаммолари, халқаро илмий-амалий конференция, 2022 йил 23 декабрь.)
4. Суюнова Д.Д. Акциядорлик жамиятларида корпоратив бошқарувни жорий қилишнинг рақамли трансформациясини амалга оширишга илмий-назарий ёндашув. (Рақамли иқтисодиёт шароитида бизнес ва тадбирворликни ривожлантиришнинг долзарб муаммолари, халқаро илмий-амалий конференция, 2022 йил 23 декабрь.)
5. Суюнова Д.Д. Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётнинг жорий қилиниши ва ривожланиш ҳолатининг таҳлили. (Бизнес ва иқтисодиётда рақамли трансформация, Халқаро илмий-амалий конференция, 2023 йил 21 июнь).
6. Суюнова Д.Д. Корпоратив бошқарувнинг самарадорлигини таъминлашда автоматлаштирилган ахборот бошқарув тизимидан фойдаланиш йўллари. (Бизнес ва иқтисодиётда рақамли трансформация, Халқаро илмий-амалий конференция, 2023 йил 21 июнь).
7. Суюнова Д.Д. Корпоратив бошқарувни такомиллаштиришда рақамли технологиялардан фойдаланиш. (Бизнес ва иқтисодиётда рақамли трансформация, Халқаро илмий-амалий конференция, 2024 йил январь).